

MIESTO KLAJOKLIAI: BENAMYSTĘ IŠGYVENANČIŲ ASMENŲ PARANAMŲ KONCEPTAS IR TAPATYBĖS NARATYVAI

LINA VIZGIRDĖ, GEDAS MALINAUSKAS

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

Anotacija. Konstruojant naujas sampratas apie įvairias socialines grupes, daug klausimų kelia pažeidžiamų grupių gyvenimo būdo pasirinkimas. Ypač stigmatizuojami žmonės, išgyvenantys benamystę. Šio straipsnio tikslas – pristatyti kokybinio tyrimo duomenis ir atskleisti, kad žmonės, gyvenantys nakvynės namuose arba nestabiliaus gyvenimo sąlygomis, kuria tam tikrą alternatyvų naratyvą visuomenėje įprastam, dominuojančiam supratimui apie „namų“ konceptą – kaip tam tikrą pasipriešinimo benamystei būdą ir išgyvenimo strategiją. Sutelkiant dėmesį į asmenines tapatybės konstruojamas reikšmes, kurios parodo benamystės reiškinių kaip tęstinį procesą, atskleidžiama, kad asmenys, gyvenantys paranamuose, prisijaukina socialinio nesaugumo dinamiką ir kuria miesto klajoklio identitetą.

Reikšminiai žodžiai: asmuo, išgyvenantis benamystę, nematoma benamystė, paranamai, naratyvas, tapatybės rekonstravimas.

À ceux qui n'en ont pas <...>¹
 [Tiems, kurie neturi <...>]
 (Stromae, 2022)

ĮVADAS

Socialinį nesaugumą Caldeira (2015) apibrėžia kaip būseną, besimezgančią pažeidžiamumo ir priklausomybės nuo sistemos veiksnių sankirtoje, – tai daugialypis reiškiny, aprėpiantis ne tik materialinės, teisinės, ekonominės, etinės, moralinės, religinės, politinės, sveikatos apsaugos, bet ir dvasinės, fenomenologinės ir ontologinės dimensijų neapibrėžtumus. Vienas iš socialinių nesaugumą apibrėžiančių veiksnių yra susijęs su gyvenamojo būsto dimensija: jo įperkamo galimybių trūkumu, išlaikymo sunkumais, netradicinio būsto pasirinkimu, dažniais persikėlimais, naudojimusi paslaugomis, suteikiančiomis gyvenimo vietą, ir benamystės sampratomis (Vizgirdė, 2023). Anot Steigemann ir Misselwitzo (2020), tai – *pastovaus nepastovumo* gyvenimo būdas, lyg užsitęsusi kelionė. Todėl asmenis, patiriančius tokį gyvenimo būdą, įvardijame kaip *miesto klajoklius*, stengdamiesi pabrėžti, kad šie asmenys stengiasi savaip išgyventi nematomą benamystę.

Reiškiniams analizuoti naudojami bent keli pažinimo būdai, dažniausiai paradigminis ir naratyvinis (Bruner, 2005). Įprastam – paradigminiam pažinimui būdinga tai, kad reiškiny traktuojamas pagal objektyvius, iš anksto aprašytus kriterijus, o subjektyvus, naratyvinis, pažinimas grindžiamas žmonių pasakojimais (Hänninen ir Koski-Jannes, 1999). Šiame straipsnyje miesto klajoklių patirtys analizuojamos naratyviniu pažinimo būdu. Kartu ši paradigma leidžia subjektyviai interpretuoti, kokia reikšmė (angl. *meaning*) formuojama perprantant tam tikrą reiškinį (Murray, 2003), nes, anot Brunerio (2005), reikšmės konstravimo „produktus“ dažnai nulemia visuomenės suvokimo principai, pasitelkiant įvairias mokslo šakų žinias. Šie suvokimo principai

1 Dedikuojama tiems, kurie neturi namų, šeimos, artimųjų, draugų, darbo, pajamų, šaknų ir t. t., ir t. t., taip pat tiems, kurie priskiria save *ontologiniams benamiams*, nes nejučia šio pasaulio kaip savo „tikrųjų namų“.

laikomi savaime suprantamu dalyku ir tampa įsitikinimais, perimančiais tariamų arba vyraujančių „tiesų“ statusą (Payne, 2006). Norėdamas generuoti dominuojančią tiesą, asmuo selektyviai atmeta informaciją, kuri netinka kuriamoms istorijoms (White ir Epston, 1990). Pasak Malinausko (2011, 2019), šiuos dominuojančių tiesų (arba istorijų) rinkinius galime įvardyti *dominuojančiu naratyvu*, o neatitinkančias istorijas ir reikšmes – *alternatyviu*.

Visuomenėje dominuoja naratyvai apie benamystę išgyvenančius asmenis kaip apie asmenis „be stogo“, kaip antai: gatvės gyvenimas, nakvojimas po tiltais, laiptinėse, parkuose, stotyse ir pan. (Brickell, 2012). Tačiau egzistuoja daugybė subtilesnių nestabilaus gyvenimo formų, apimančių gyvenimą pusiau privačiose erdvėse: gyvenimas nakvynės namuose arba kitose laikino apgyvendinimo įstaigose, reabilitacijos arba globos centruose, prastos reputacijos svečių namuose, apsistojimas atsitiktinėse vietose, gyvenimas darbo vietoje arba perpildytuose, nesaugiuose, gyventi nepritaikytuose, fizinės ir (ar) psichinės higienos normų neatitinkančiuose būstuose, apleistuose pastatuose, vagonėliuose arba automobiliuose. Į tai įeina ir gresiančio iškeldinimo, priverstinio ilgalaikio dalijimosi būstu, negalėjimo naudotis nuosavu būstu situacijos (Bricocoli ir Sabatinelli, 2016).

Anot Reeve (2011), daugelis tyrėjų atmeta dominuojančio naratyvo konstruojamą reikšmę, pabrėždami, kad benamystę išgyvenančio asmens buvimo vietos paprastai yra itin nepastovios ir atspindi tai, ką galima pavadinti „nuolatinio persikėlimu“ arba „klajoklišku gyvenimo būdu“: vieną dieną asmuo gali neturėti stogo virš galvos, o kitą – glaustis nakvynės namuose. Todėl prasminga nagrinėti būtent patirtinę, o ne fizinę būsto nestabilumo situacijų dimensiją (*ibid.*).

Taip pat klajoklišką gyvenimo būdą galima nagrinėti kaip tam tikro pasipriešinimo (angl. *resistance*) benamystei būdą ir išgyvenimo strategiją, kurią asmenys pasitelkia nestabilaus gyvenimo sąlygomis (Casey ir kt., 2008). Pasak Boydell, Goering ir Morrell-Bellai (2000), sutelkiant dėmesį į tai, kokią asmeninę tapatybę konstruoja miesto klajokliai, kuri plečia dominuojančią benamystės konstruojamą reikšmę, benamystės reiškinys atpažįstamas kaip tęstinis procesas. Asmuo, patiriantis

nestabilaus gyvenimo sąlygas, konstruoja alternatyvų naratyvą, t. y. „paranamų“ konceptą, įskaitant institucinio ciklo (trumpalaikis gyvenimas institucijose, kurios teikia apgyvendinimo paslaugas) reiškinį (Indriliūnaitė ir Petkevičiūtė, 2015).

Šiuo straipsniu stengiamasi konstruoti alternatyvų naratyvą, parodant, kaip asmenys, gyvenantys nestabiliomis sąlygomis ir įvairiose vietose, kūrybiškai prisijaukina socialinio nesaugumo dinamiką, t. y. kuria paranamų konceptą, savo santykį su miestu, derasi dėl savo buvimo įvairiose viešosiose erdvėse ir naudojami įvairių įstaigų teikiamomis apgyvendinimo paslaugomis.

KLAJOKLYSTĖS IR BENAMYSTĖS IŠTIRTUMAS LIETUVOJE

Socialinio darbo lauko tyrimuose stengiamasi kvestionuoti dominuojančius naratyvus ir siekiama atskleisti žmonių, esančių paribyje, išgyvenimus (Malinauskas, 2011) arba tai, kaip naudojamosi socialinėmis paslaugomis, kokia yra jų įtaka asmens gyvenimui (Creswell, 2007).

Sadauskas (2008) aprašo benamystės reiškinį, konstruoja *nesavanoriško nutolimo* reikšmę ir prieina prie išvados, kad benamystė ypač paliečia asmens orumą ir tapatybę, nulemdama susidūrimą su visomis socialinės atskirties formomis. Gončiarova ir Ivanauskienė (2013) formuoja naratyvą *vyriškumo krizės* kontekste, pateikia empirinių duomenų apie benamystę išgyvenančių vyrų patirtis, pažymi, kad jų socialiniai ryšiai dažnai yra silpni arba nutrūkę ir kad, dirbdami nelegaliai, benamiai vyrai neretai susiduria su diskriminacijos apraiškomis, kuriančiomis nesaugumo jausmą bei skatinančiomis atsiriboti nuo visuomenės. Mikėnė (2018) apžvelgia moterų benamystės specifiką ir padaro išvadą, kad benamystės situacijoje moterys yra stigmatizuojamos labiau negu vyrai ir patiria didesnę socialinę atskirtį, taip pat pažymi, kad smurtas ir prievarta yra tiek pagrindinė moterų benamystės priežastis, tiek palydovai benamystės laikotarpiu. Bandydamos išvengti smurto, gatvės benamystę išgyvenančios moterys neretai taiko įvairias *nematomumo* strategijas.

Smičiūtė ir Motiečienė (2020) aprašo, kad ir benamystę patiriantys žmonės savo gyvenime įžvelgia tam tikrų namų aspektų. Tyrėjos pažymi, kad namai turi ypatingą įtaką asmens tapatybei ir kad tai yra susiję su saugumo jausmu, nes benamystę išgyvenantys asmenys jaučiasi nesaugūs ne tik dėl nepatenkinamų fiziologinių poreikių, bet ir dėl patiriamo smurto. Jie jaučiasi iš dalies namuose, t. y. saugūs, kai gali nakvoti pas draugus.

Indriliūnaitė (2014) iš kritinės perspektyvos kvestionuoja kuriamą *priklausomybės nuo paramos* kultūrą, skatinančią dalį pažeidžiamų visuomenės narių patekti į vadinamąją institucinę grandinę. Tyrėja pabrėžia, kad benamystę išgyvenantys asmenys, stengdamiesi pritapti institucijose, turi perimti institucijos kultūros normas ir taisykles bei mokosi palaikyti santykį su darbuotojais, kurį tyrėja įvardija kaip kompensacinį. Ji taip pat pažymi, kad dėl ribojančių institucijos taisyklių benamystę išgyvenančių asmenų savarankiškumo ugdymasis tampa neįmanomas.

„PARANAMŲ“ REIKŠMĖ: ALTERNATYVUS BEVIETYSTĖS NARATYVAS

McCarthy (2017) pažymi, kad namų ir benamystės reiškinių pateikimas kaip dviejų vienas kitą papildančių naratyvų kelia pavojų užgožti kiekvienos iš šių sąvokos kompleksiskumą, nes tam tikri *namų* išgyvenimai patiriami net ir gavęs benamystės situacijoje. „Paranamų“ sąvoka (angl. *surrogate home*) formuoja supratimą apie *namus nematomoje benamystėje* ir atspindi pastangas konceptualizuoti neretai itin dinamiškos, tęstinės ir cikliškos benamystės pobūdį. Ši samprata remiasi persikėlimo epizodais, formuojančiais pasikartojančių namų atgavimo ir praradimo ciklą (Lancione, 2019), taip pat yra siejama su traumine būseną, atsirandančią dėl tokios patirties. Lancione'as (*ibid.*) tešia, kad nestabilioje situacijoje asmenims tenka nuolat atrasti save, vis iš naujo kuriant laikino atokvėpio erdvėse vietas tapatybės ir priklausymo jausmą, – tai suteikia pagrindą kalbėti ir apie tam tikrą nestabilią tapatybę (angl. *transitional identity*).

Dominuojantis naratyvas apie namus, fizinės realybės sąveika su atminties, istorijų ir pasakojimų plotme yra unikalioms reikšmėms, tiksliau, autentiškumo aspektai, kurie padaro namus „juntamos vertės centru“, pasižyminčiu kokybišku pastovumu ir tenkinančiu tiek fizinius, tiek psichologinius poreikius (McCarthy, 2017). Namai, kaip socialinis ir kultūrinis konstruktas, glaudžiai siejamas su gyvenimo ciklu ir šeimos tapatybės samprata, t. y. su protėvių, tėvų arba santuokiniais namais (Forchuk ir kt., 2022). Namai konstruoja *tęstinumo* reikšmę, kuri kartu siejama su profesine tapatybe, ekologiniais-sisteminiais ryšiais, psichologiniu-afektiniu matmeniu (*ibid.*).

Paranamai nuo tikrųjų namų skiriasi tuo, kad *nepasižymi tęstinumu* – neturi sąsajų su praeitimi, be to, dėl nestabilumo nepatenka ir į įsivaizdavimą apie ateitį (Lancione, 2019). Gyvenimą panašiomis sąlygomis galima metaforiškai apibrėžti kaip egzistavimą ant slenkščio (Fried, 2000). Tęstinumas ir įsivaizdavimas priskiriami pagrindiniams egzistenciniams parametrų, tačiau nestabilaus gyvenimo situacijoje juos pakeičia vadinamasis *pastovus nepastovumas* – esminė pažeidžiamumo sąlyga, grindžiama atsitiktinumu ir neapibrėžtumu, kelianti nerimą ir nulėmianti tapatybės nestabilumą (Ferreri ir kt., 2017).

Pagrindinės *paranamų* koncepto reikšmės yra tranzityvumas, laikinumas, visuotinai nepriimtinas neapibrėžtumas, bendruomeniškumas, pereinamumas, kaitumas, neužsibuvimas (Relph, 1976). *Paranamai* konstruoja supratimą, kad asmuo negali patirti viso tikrųjų namų aspektų kompleksškumo, jo gyvenimo ribos yra nestabilios ir kartu formuoja supratimą, kad asmuo turi asmeninių sunkumų (Lancione, 2019). *Paranamai* – lyg pusiau privačios erdvės: nuomojami kambariai, prastos reputacijos svečių namai, gydymo nuo priklausomybių centrai, religinės ir parareliginės organizacijos, nakvojimas pas draugus, gyvenimas darbo vietoje, nakvynės namai ir pan. Šias skirtingas vietas jungia kontrolės reikšmės nebuvimas, o būtent erdvės valdymas ir su ja susiję įsipareigojimai kuria asmeniui itin svarbų priklausymo jausmą. Pasitelkiant ir perfrazuojant Norbergo-Schulzo (1971) pasisakymą apie bevietytės reiškinių, *paranamai* – tai „plokštuminė erdvė“, neturinti gyvenimo tikslų gilumo ir suteikianti galimybes tenkinti tik bazinius poreikius,

tai – erdvė, panardinanti individą į *tarpinumo* būseną. Bevietytės samprata konstruoja supratimą, kad asmuo tampa neįjautrus gyvenimo vietos kontekstui; kita vertus, būtent jausminiai išgyvenimai suteikia paranamams formą ir kuria vietos tapatybę, o kasdienis rutininis elgesys suteikia jai prasmę (Cresswell, 2014). Tačiau namų atgavimo ir praradimo patirtis įprastai yra nesavanoriškas pasirinkimas, nulemiantis ir nesavanorišką socialinį nutolinimą.

Nakvynės namai, kai kuriems asmenims tampantys vienintelės rūšies įperkamu būstu, yra viena ryškiausių paranamų formų. Panašios įstaigos turi atlikti mediatoriaus-fasilitoriaus vaidmenį tarp benamystę išgyvenančių asmenų ir visuomenės, tačiau paslaugų teikimas nakvynės namuose neretai tik prisideda prie jų gavėjų demotyvacijos, socialinės izoliacijos ir neįtraukties į visuomenę (Pillinger, 2007). Dėl ilgalaikius arba trumpesnius laikotarpius apimančio, tačiau pasikartojančio benamių asmenų apsisistojimo nakvynės namuose prarandami ryšiai su šeima ir kiti socialiniai tinklai, o naudojimosi socialinėmis paslaugomis trukmė yra tiesiogiai siejama su menkstančiomis galimybėmis ištrūkti iš benamystės situacijos (*ibid.*). Įstaigos, į kurias trumpesniai arba ilgesniai laikotarpiai patenka benamiai asmenys (nakvynės namai, ligoninės, rehabilitacijos, krizių centrai), neretai atlieka latentinę institucinio ciklo, kuriame migruoja benamiai asmenys, funkciją (Hartnett ir Harding, 2005). Paprastai paaiškinant, asmenys be vietos, priimdami gerovės institucijų siūlomą tvarką ir taisykles, tampa priklausomi nuo socialinių paslaugų.

Goodman, Messeri'o ir O'Flaherty'io (2014) nuomone, asmuo be vietos, patekdamas į institucines įstaigas, kuriose pagal taisykles ir normas „egzistuoja gyvenimas“, t. y. gyvenimas, apimantis kasdienę rutiną: miegą, valgymą, poilsį ir pan., neišvengiamai verčiamas keisti savo gyvenimo būdą. Kita vertus, vadinamąjį institucinį dreifą galima traktuoti ir kaip vieną iš jį patiriančios socialinės grupės išgyvenimo strategijų, leidžiančių sumažinti jaučiamus socialinį nesaugumą, riziką ir nerimą. Kasdienės rutinos praktikos suformuoja tam tikrą apsauginį kokoną, kuris padeda kurti pastovumo ir gyvenimo apibrėžtumo

jausmą, t. y. suteikia galimybę išlaikyti kontrolės iliuziją (Indriliūnaitė ir Petkevičiūtė, 2015).

Minėtų autorių formuojamas alternatyvus naratyvas konstruoja atipinę *namų* reikšmę. Asmuo be nuolatinės vietos – tai žmogus, klajojantis tarp įvairių nakvynės vietų ir pasiduodantis paslaugas teikiančių institucijų rutinizacijai ir taisyklėms; jam tai – lyg apsauginis kokonas nuo nestabilaus gyvenimo būdo. Asmuo be vietos kuria naują supratimą, kas jam yra namai, t. y. gyvena *paranamuose*, ir kartu pasiduoda atidėliojamajam gyvenimo būdui, t. y. išgyvena neapibrėžtumą, tarpinumą ir (arba) laikinumą.

NARATYVINĖ PARADIGMA IR TYRIMO EIGA

Naratyvinio minties veikimo būdu bandoma sukurti alternatyvų naratyvą apie asmenis be namų ir suteikti balsą žmonėms, kurie šiame kontekste paprastai lieka nebylūs. Asmuo, siekdamas sukurti gyvenimo įvykio arba savo patyrimo reikšmę, stengiasi apie jį papasakoti, t. y. jį *įžodinti* (Hänninen, 2004; Elliot, 2005). Buvo pasirinkta kokybinio tyrimo naratyvinė-biografinė tradicija, nes ji, anot McAdams (1999), pabrėžia sąryšingą (angl. *coherence*) gyvenimo kelio pasakojimo aspektą – įgalina asmenį papasakoti ir sudėlioti savo patirtį į chronologinę liniją, jungiant atskirus istorijų epizodus į daugiau ar mažiau darnią visumą. Tai – interpretacinis procesas, nes bet kuri istorija yra kūrybiškai sukonstruota, retoriška, kupina prielaidų, be galo performatyvi ir reflektvyvi, atskleidžianti ne tiek faktinį, kiek pageidaujamą „aš“ (McAdams, 1999). Kita vertus, netgi labai kūrybiškai suformuotas naratyvas pasižymi tam tikra galia, kuri tiesiogiai arba netiesiogiai konstruoja tiesą apie reiškinį (White ir Epston, 1990).

Šis naratyvinio-biografinio tipo tyrimas yra ne vien instrumentinė duomenų gavimo technika: jis leido tyrimo dalyviams iš naujo permąstyti, įvertinti ir įprasmiti savo patirtis. Jas įžodindami, tyrimo dalyviai buvo kviečiami išgyventi atminties išlaisvinimo perspektyvą, tiksliau, reflektuoti asmeninį gyvenimo kelią. Taip empirinėje dalyje buvo brėžiamas tyrimo dalyvio biografinis eskizas, kuriame gyvenimo

etapai *praeitis* → *dabartis* → *ateitis* nagrinėjami kaip asmeninis tęstinis procesas (Elliot, 2005). Kaip pažymi Riessman (2008), naratyvai apskritai yra kuriami kartu (angl. *co-constructed*), tyrėjas ne suranda naratyvus, o dalyvauja pastaruosius kuriant. Žmonių, neturinčių pastovios vietos arba gyvenančių nakvynę suteikiančiose įstaigose, naratyvai – tai itin jautri, bet drauge daugiadimensė istorijų sampyna, padedanti tyrimo dalyviams išdinti įprastas benamystės istorijas: nepritekliaus, praradimo, atskirties, susvetimėjimo, o kartu ir tapatybės formavimo patirtis, neretai – smurto ir netekties *vs.* susitaikymo, įveikos, atsparumo, tęstinumo istorijas.

Tyrimas atliktas 2023 m. X miesto N nakvynės namuose (laikino apgyvendinimo paslaugas teikiančioje įstaigoje). Tyrime dalyvavo 8 nakvynės namų paslaugų gavėjai: 5 vyrai ir 3 moterys, kurių amžius – nuo 27 iki 74 metų. Tyrime taikyta kriterinės atrankos strategija: tyrimo dalyviai turėjo būti išgyvenę vadinamąją ilgalaikę benamystę². Iš nakvynės namų gyventojų buvo paimti 8 autobiografiniai naratyviniai interviu, kurių trukmė – nuo 1 val. 44 min. iki 2 val. 49 min. Tyrime buvo taikomas maksimalaus variatyvumo kriterijus, t. y. siekta aprėpti kuo įvairesnes benamystės patirtis, kurias nulemia skirtingos demografinės ir socialinės tyrimo dalyvių charakteristikos. Tyrimo duomenys baigti rinkti tada, kai interviu metu pastebėta, kad duomenys kartoja, kalbantis su nauju tyrimo dalyviu neberandama naujų išvalgų arba temų (Bowen, 2008).

Pasirinktas naratyvinis duomenų analizės metodas, nes, kaip teigia Riessman (2008), žmonių pasakojimai nepaaiškina jų pačių, juos reikia interpretuoti. Analitinė interpretacija atliekama stengiantis išvelgti, kaip asmuo, gyvenantis laikino apgyvendinimo vietose, *dėlioja savo istorijų įvykius*, kokias socialinio konteksto reikšmes pabrėžia (angl. *social context*), iš kokios pozicijos (angl. *focalization*) pasakoja istoriją, kas istorijose nutylima (Elliot, 2005). Kadangi kiekvieno asmens be namų pasakojime galima išvelgti unikalių samprotavimų apie gyvenimo autobiografiją, anot Carro (1991), reikia nustatyti svarbias pasakojimo

2 Ilgalaikis benamis – tai asmuo, neturintis namų metus arba ilgiau arba patyręs bent keturis benamystės epizodus per paskutinius trejus metus.

metu sukonstruotas reikšmes (angl. *meaning*), jas nuosekliai sudėlioti iš laiko perspektyvos (angl. *time dimension*), kad susidarytų sąryšingas, t. y. rišlus, pasakojimo laukas (angl. *plot*).

REKONSTRUOTAS MIESTO KLAJOKLIŲ NARATYVAS

1 lentelėje pateikiamas asmenų, neturinčių stabilios gyvenamosios vietos, išgyvenimų naratyvas, kuris atskleidžia, kad šių asmenų išgyvenimai yra tiesiogiai susiję ir sąryšingi, t. y. koherentiški (angl. *coherent*). Daudgiadimensis miesto klajoklių išgyvenimų vaizdas leidžia atsakyti į klausimą, kas asmenims, neturintiems pastovios gyvenamosios vietos, yra namai ir kaip šie asmenys konstruoja savo naują tapatybę.

1 LENTELĖ. SĄRYŠINGŲ ISTORIJŲ APIE PARANAMUS IR KLAJOKLIŠKĄ GYVENIMĄ SAMPYNA

Atsimenant praeitį			Reflektuojant dabartį			Projektuojant ateitį
Vaikystė	Žengimas į suaugystę	Klajoklinio gyvenimo pradžia	Institucinis dreifas ir rutinos susikūrimas	Paranamai ir tapatybės paieškos	Nepastovi nauja tapatybė	Ateitis be ateities
Benamystė namuose	Atskiri namai („visur – tai kaip ir niekur“)	Būsto praradimo motyvai	Gyvenimas įvairiose įstaigose	Tapatybės smukimo naratyvas	Klajoklio gyvenimas mieste	„Nežinau nieko, negaliu planuoti“
Buvę idealūs namai	Pirmieji namų praradimo požymiai	Klajoklytės pradžios arba gyvenimas atsitiktinėse vietose	Institucinis dreifas	„Aš ne benamis“ arba „Aš čia ateinu tik pailsėti“	„Neturiu nieko, bet esu laisvas“	Institucinis priklausymas
			Kasdienė rutina	Atsitraukimo strategija		„Viskas Dievo valioje“

Žvelgiant į 1 lentelę, galima pastebėti, kad nuodugni naratyvo analizė, kurios tikslas buvo atskleisti visą patirčių spektrą, padėjo išryškinti miesto klajoklių išgyventas tarpinumo, laikinumo ir vietos neapibrėžtumo būsenas. Bandant atsakyti į iškeltą klausimą, paaiškėjo, kaip miesto klajokliai priima sprendimus sudėtingose gyvenimo situacijose, kaip jų elgesį paveikia įvairios gyvenimo krizės, kaip, siekdami patirti namų jausmą, jie pasiduoda instituciniam dreifui ir institucinei rutinizacijai. Iš kitos pusės, noras išlaikyti orumą, asmeninės tapatybės troškimas padeda kurti alternatyvius tapatybės naratyvus, moko miesto klajoklius atsitraukti nuo nepageidaujamų aplinkos veiksnių ir žmonių, gyventi pagal naują įveikos strategiją „nieko neturiu, bet esu laisvas“, t. y. konstruoti laisvo žmogaus tapatybę.

Rekonstruojant tyrimo dalyvių prisiminimus (1 lentelėje praeities dalis „Vaikystė“), kurie apibrėžiami reikšme „benamystė namuose“, pastebima, kad tyrimo dalyviai savo patirtį lygino su dominuojančiu naratyvu „namai“, t. y. tokiomis reikšmėmis kaip psichologinis saugumas, prievartos ir smurto nebuvimas. Bennett (2011) iškelia „benamystės namuose“ sąvoką, paremtą emociniu pradū, kad dėl reikšmingų artimų santykių nebuvimo asmuo ir namuose gali jaustis benamis. Būtent tokią situaciją apibūdina Romas (siekiant konfidencialumo, visų tyrimo dalyvių vardai pakeisti), pasakojime įpindamas specifinę socialinio konteksto reikšmę kaip vietos, turėjusios įtakos gyvenimo „nuosmukių grandinei“, vaizdinį. Ištraukoje nuskamba pirminės socialinės aplinkos kaltinimo reikšmės:

Augau bendrabutyje. Tėvai išsiskyrė, mane kaltino, motina vartodavo alkoholį, puldavo rėkti, muštis, o kai esi vaikas, tai sunku dvasiškai, kai namuose barasi, ginčai, muštynės <...> Aš pirmą kartą atsimenu save penkerių metų, antrą nakties variau kažkur tai. Aš nueidavau į stotį, aš prie stoties gimęs, prie stoties augęs, eini, ieškai, kur ramiai pasėdėti. Taip prasidėjo mano alaus gėrimai, tie klubai, tos muštynės, tos policijos, tos baudos ir panašiai, tokia aplinka rišosi. Turiu nuoskaudu, kadangi galėjau mokytis normalioje mokykloje, nesibastyti po gatves, neiti vagiliauti, nes išeidavau septintą, o reikėjo namie būti ne anksčiau nei aštuonios, o valgyti tai nori, tai alkanas, tai ir vagiliaudavau, toks gyvenimas. (Romas, 39 m.).

Ankstyvi savarankiškumo įgūdžiai, besiformuojantis pažeidžiamumas ir siekis pasirūpinti savimi neretai nulemia papildomų finansinių išteklių paieškas įvairaus pobūdžio nusikalstamas veiklas ir priklausomybių įgijimą (tai anksčiau pateiktame pasakojime pažymi ir tyrimo dalyvis). Pasakodamas apie pakliuvimą į vaikų globos namus, Romas nubrėžia įdomią paralelę: vaikų globos namai – tie patys nakvynės namai. Likimas tarsi apsuka ratą:

Nuvežė mane į internatą, būti reikėjo iki penktadienio. Tu namo nevažiuoji, tu miegi bendrabutyje, visai, kaip čia [nakvynės namuose] <...> Čia kaip internatinėje mokykloje. (Romas, 39 m.).

Kito, jauniausio, tyrimo dalyvio Žygio pasakojimo fragmente skleidžiasi pamatinės – betėvystės ir persikėlimų reikšmės, atspindinčios vadinamąją bešaknytę ir nuo pat vaikystės išgyvenamą pastovų nepastovumą. Fragmentą taip pat persmelkia prastos lemties motyvas:

Tėvų neturiu, turiu du brolius, dvi seserys, bet juos įsivaikino ir ryšiai nutrūko. Tėvas pasikorė, mama nuo alkoholio mirė. Ji butą prarado, mus prarado, viską prarado <...> Pas giminaitį gyvenau, pas tetą, pas pamotę, jau ir neprisimenu <...> Paskui mus tarnybos į vaikų namus pasiėmė. Pats save auginau <...> Internate augau, bėgdavau iš internato, nes man ten nepatikdavo, susidėjau su bloga kompanija, prasidėjo problemos visokios su policija. Nestudijavau <...>. Man taip gyvenimas susiklostė, kad nieko gero. Tas mano gyvenimas liūdnas. (Žygis, 27 m.).

Paraleliai kiti tyrimo dalyviai, tarsi mesdami iššūkį įprastam, domenuojančiam benamystės naratyvui ir tik dar kartą bylodami apie gyvenimo nestabilumą, idealizuotai prisiminė savo vaikystės namus, konstravo reikšmę „buvę idealūs namai“. Svajūnė pasakojimuose apie vaikystės namus įžodina tiek materialinio, tiek psichologinio-emocinio pritekliaus, saugaus prisirišimo, palankaus, romantizuojamo socialinio konteksto vaizdus. Vaikystės laikotarpis piešiamas gana išsamiai – tai stilistiškai pabrėžia ramią ir lėtą laiko slinktį, iš vaikystės tekėjusią į jaunatvę ir studijų laikus, kurie apskritai tampa pagrindine laimingų vaikystės namų naratyvo ašimi:

Gyvenome aš, sesuo, mama ir tėtis. Tėvai buvo labai geri, mumis labai rūpinosi. Mes buvome aprūpintos, nieko nestigo, galėjome studijuoti

ir sesuo, ir aš, žodžiu, viskas buvo gerai. Gyvenome Antakalnyje, gera aplinka, puikūs kaimynai. Mama dirbo banke kasininke, tėvas – žurnalų ir laikraščių leidėjas. Mokykloje buvau pirmūnė, labai sekėsi humanitariniai dalykai. Turėjau polinkį į menus, labai mėgau piešti. Abi su seserimi lankėme muzikos mokyklą, baigusi muzikos mokyklą, studijavau muzikos technikume dar keturis metus. Po to įstojau į Muzikos akademiją ir penkerius metus ten mokiausi, mano specialybė – muzikologė. Geri labai prisiminimai iš studijų metų, gyvenome su tėvais, leidome laiką su bendrakursiais, vaikščiodavome po kavines, bet ir labai daug studijavome, nes tai – erudito specialybė, reikia labai daug išmanyti, labai buvo geras metas. Labai daug skaitydavome, į Mažvydo biblioteką kiekvieną dieną eidavome, koncertus lankydavome klasikinės, rimtosios muzikos <...>. (Svajūnė, 64 m.).

Kaip matyti iš tyrimo dalyvių pasakojimų fragmentų, benamystę išgyvenantys asmenys įvardijo skirtingus gyvenimo atskaitos taškus: pirminę fizinę, šeimos psichosocialinę aplinką, vietą, kontekstą, edukacinį ir rekreacinį pamatą.

Rekonstruojant retrospektyvias patirtis, benamystę išgyvenančių asmenų praeities naratyvą (1 lentelėje „Žengimas į suaugystę“), tyrimo dalyviai pasakojo ir išskyrė lyg dvi paralelias reikšmes: „atskiri namai („visur – tai kaip ir niekur“)“ ir „pirmieji namų praradimo požymiai“. Formuojant pirmąją reikšmę, keletas tyrimo dalyvių skirtingai, bet kartu panašiai pasakoja, kad turėjo vieną arba kelis butus, bet nevertino jų kaip namų, t. y. pastovios traukiančios vietos, nes istorijose akcentuoja kitas reikšmes, t. y. pabrėžia komandiruotes, nepastovų gyvenimą, keliones. Tai galima interpretuoti kaip bevietytės pradžia:

Labai gerai uždirbau, variau kaip arkllys, uždirdavau labai daug, tekintojas-suvirintojas ir kalvio darbus atlikdavau – universalas. Ant matalo apdirbimo darbų, chaltūrų būdavo, tai labai daug pinigų turėjau. Gyvenome tarnybiniame bute, visko turėjau, patys geriausi baldai, patys geriausi dalykai. <...> Tarnybinius butus tai vienoje vietoje buvau gavęs, tai kitoje <...> Nes aš, kaip specialistas, visur darbą gaudavau ir visur gyventi gaudavau, visur – tai kaip ir niekur. (Lukas, 65 m.).

Tyrimo dalyvio Kosto naratyve apie atskirus namus ryškiai nuskamba kiek prieštaringos neprisirišimo, taip pat materialinio pritekliaus reikšmės. Atskirų namų naratyvą formuojanti, diskursyvinė bevietytės

reikšmė yra įvelkama į gana romantizuotą, su laisvąja menininko profesija ir nepastoviais darbais susijusį socialinį kontekstą:

Aš du butus turėjau, bet aš nevertinau tokių dalykų, pirmąjį butą palikau žmonai ir vaikams. Antras buvo trijų kambarių butas, euroremontas <...>. Turėjau viską, ką norėjau. <...> Lietuvoje turbūt nėra bažnytkaimio, kuriame nesu buvęs, restauruodavau visur ir skulptūra užsiiminėjau truputiuką, bet nelegaliai, tas statulėlės liedavome, čia ilga istorija. Tai aš su tom statulėlėm visą Lietuvėlę apvažiavęs <...>. Lietuvoje visur esame buvę. Nu ir atrestauravome bažnyčių nemažai. Aš išvažiuodavau savaitei, dviem, trim, mėnesiui. (Kostas, 67 m.).

Panašios – lyg klajoklio gyvenimo, kuri pati tyrimo dalyvė įvardijo kaip čigoniskumą, taip pat dažnai keičiamų darbų reikšmės sudarė ir tyrimo dalyvės Viltės naratyvą:

Tėveliai, jie man pastatė kooperacinį butą dviejų kambarių, draskiau nagus, kad pačius gražiausius daiktus gauti savam butui, ir gaudavau <...>. Bet aš nuolat jame nebūdavau, nes išvažiuodavau į kalnus, turizmas – sirgau kalnais, be kalnų gyvenimo neįsivaizduodavau. Buvo ne iki šeimos, man reikėjo tik kelionių, neblogai uždirbdavau, kelialapiai ant kelialapių – ledynai, kalnai, jūra, Ryga, Kijevas, Altajus. Daugybė komandiruočių, pabuvojau visur, aš buvau tokia čigonė, ten padirbsiu, ten padirbsiu kaip inžinierė. Keliavau, muziejai, gamtos grožis, nenupasakojama, jeigu susergi, kalnai tai čia jau rimtai. Keliudavau su pasiūtosiomis draugėmis. <...> (Viltė, 74 m.).

Iš trečiosios, bene pačios svarbiausios, praeities perspektyvos (1 lentelėje „Klajoklinio gyvenimo pradžia“) tyrimo dalyviai išdodino dvi paraleliai svarbias reikšmes: „būsto praradimo motyvai“ ir „klajoklystės pradžia arba gyvenimas atsitiktinėse vietose“. Johnsonas ir Chamberlainas (2011) pabrėžia, kad benamystės rizikos veiksniai yra daug, o juos sugrupuoti galime taip: materialiniai arba socialiniai (finansinis nepriteklus, ilgalaikis nedarbas, pigaus arba socialinio būsto trūkumas, būstų trūkumas vaikų namų auklėtiniais, pagyvenusių žmonių priežiūros ir globos įstaigų stygius ir pan.); asmeniniai (susiję su fizine ir psichine žmogaus sveikata, pvz., piktnaudžiavimas svaigiosiomis medžiagomis); šeimyniniai (apimantys sutuoktinių santykių krizes, šeimos iširimą, netektys); instituciniai (situacijos, susijusios su teistumu);

teisiniai-administraciniai (būsto praradimas dėl nevykdomų finansinių įsipareigojimų ir skolų, turтино sukčiavimo atvejai); moraliniai (susiję su asmenų pasaulėžiūra, laisvu apsisprendimu ir pan.).

Tyrimo dalyviai įvairiai konstravo būsto praradimo tikėtinumą ir situaciją. Vieni pasakojo apie priežastis, pabrėždami, kad tai įvyko staiga, netikėtai, kiti ruošėsi šiai krizei, nes matė didėjančias skolas, tretį akcentavo ligos perspektyvą. Depresija, dramatiškai paženklinusi Svajūnės gyvenimą, formavo vadinamąją krintančios spiralės istoriją, t. y. dviejų butų praradimą per porą metų. Tyrimo dalyvės pateikiame namų praradimo naratyve skleidžiasi depresinio sąstingio, pasikartojamumo ir nuosmukio reikšmės. Pasakojimo fragmente taip pat samprotaujama apie privatumo dimensijos svarbą, kuri pateikiama kaip esminė sąlyga rasti namų tapatybei:

*Atsirado sveikatos problemų, nesugebėjau dirbti – **depresija**. Ne iš karto supratau ir mano artimieji ne iš karto suprato, kad kažkas ne taip. Depresija įvyko savaime, be aiškios priežasties. **Nebeturėjau pajamų**, kad mokėti už butą, **prisikauptė skola** didelė. Tada namo pirmininkas padėjo mums parduoti tą tėvų butą, kad išsimokėti skolas, o už likusius pinigus **pirkau mažesnę butą**, dviejų kambarių, visai neblogas butelis. Jis buvo Antakalnyje, **mažesnės kvadratūros**, tėvų butas buvo normaliame name, o šitas **buvusiame bendrabutyje**, <...>. Mes tenai gyvenome porą metų, bet tame bute **vėl tas pats atsitiko** <...> Po kažkurio laiko **susidarė skola, teko ir jį parduoti**, dar kol neatsirado antstolių. Tada jau tos sumos, kurią gavau, neužteko, kad pirkti kito buto, tokio geresnio, ir tuomet mes su dukra **pradėjome nuomotis namelį Santariškėse, labai gražiame kotedžiniame rajone**, metus laiko nuomavomės, tikrai jautėsi kaip namai. Po to persikėlėme į kitą vietą, nes tapo per brangu atskirą namelį nuomotis. **Nuomavomės didelį kambarį**, gerai ten buvo gyventi, šeiminingė papuolė tokia maloni, nors kai jau kambarį nuomojasi, tai jau esi priklausomas nuo šeiminingės, turi daryti taip, kad jai patiktų, tai **jau taip nesijautė kaip namai** <...> Apie šešis metus kažkur tai nuomavomės. Dukra buvo paauglė, po to studentė. (Svajūnė, 64 m.).*

Romas pasakoja apie pasiruošimo benamystei procesą kaip tikėtiną gyvenimo įvykį ir atsiriboja nuo benamių, pabrėždamas asmeninio tvirtumo perspektyvą:

*Aš prieš tai pasiruošiau, aš žinojau, kad geru nesibaigs, jau ruošiausi, praskaičiau, važiuodavau į tuos bendrus Kojelavičiaus [nakvynės namus] taip vadinamus, ten, kur utėlėti, apsišikę, apsimyžę, ten, kur sėdi, flakonų geria, ten, kur vakare pešasi dėl kotleto <...> **Aš ruošiausi tokiam vat dalykui paprasčiausiai, nes žinojau, kad manęs tas laukia vėliau ar anksčiau.** (Romas, 39 m.).*

Kompleksinė, tarpusavyje susijusių, objektyvių (pasaulinė finansų krizė), materialinių (ilgalaikis nedarbas, gyvenimo poreikių neužtikrinančios pajamos) ir administracinių (prisikaupusios skolos) veiksmų sąveika nulėmė Ramūno šeimos benamystę. Fragmente vaizduojama dramatiška visų trijų šeimos narių apsigyvenimo nakvynės namuose situacija:

***Skolos.** Nuo du tūkstančiai aštuntų metų prasidėjo ta krizė, motina nuėjo puse etato, liko pasirinkimas – **arba maitintis, arba mokėti už paslaugas.** Dėdei iki pensijos dar penkeri metai buvo likę, **jis nedirbo, nieko neveikė dienomis.** Ir tai tęsėsi, kaip nekeista, mus pralaikė trejus metus, tol, kol išvarė <...>. Pasiėmėm daiktus ir į nemokamą nakvynę Kojelavičiaus, ten bendras kambarys, su mama ir dėde nuėjome. Ten šešiasdešimt keturios lovos, plius dar matrasų, kai jau visiškai šalta, pridėda, žiemos metu taip būdavo. Ten pragyvenau nuo dvidešimties iki dvidešimt septynių metų <...>. Žiemą ten įleidžia nuo penkių ar šešių, vasarą buvo nuo septynių, buvo pragyventa labai daug tų žiemų ir vasarų. Iš nakvynės namų rytais važiuavau į studijas, paskaitos prasidėdavo nuo aštuonių. Studijos dar nebuvo baigtos, lygiai pusė metų dar buvo likę iki užbaigimo, aš į tas studijas, matyt, mašinaliai važiuodavau. (Ramūnas, 34 m.).*

Neturėdami būsto, tyrimo dalyviai įvairiai stengėsi prisitaikyti, dažnai buvo girdimos naujų namų, apsisistojimo istorijos. Taip formavosi antroji praeities istorija „klajoklystės pradžia arba gyvenimas atsitiktinėse vietose“. Tai – lyg iššūkis dominuojančiam namų naratyvui, atskleidžiantis benamystę išgyvenančių asmenų išmonę bei leidžiantis apžvelgti iššūkius, susijusius su orumo ir tapatybės išlaikymu dramatiškose situacijoje.

Tyrimo dalyvis Romas, turintis galimybę apžvelgti savo benamystės patirtį, išplėtė tradicinį benamystės reiškinio suvokimą, savo naratyve išskeldamas vadinamojo skvoteriavimo (angl. *squatting*) – apleisto pastato

neteisėto užėmimo istoriją. Reeve (2011) pabrėžia, kad tai yra gana paplitusi nematomos benamystės forma, ypač tarp jaunesniųjų asmenų (iki 40 metų). Pasakojimo fragmente vaizduojama gana marginali erdvė, kurioje dėl priklausomybių formuojasi jaunų benamių asmenų ir neformalaus jaunimo sambūvis. Pats tyrimo dalyvis skvoteriavimo reiškinių apibrėžia kasdieniškesniu žodžiu „landynė“:

*Anksčiau gatvėje buvo kitaip, žmonės ne tokie gobšūs, dabar visur statosi, kur koks mažas lopelis, kiek **anksčiau būdavo apleistų namų**, kur nieks negyvena ir tu glaudiesi tiesiog, man tekdavo tokiuose rajonuose būti <...>. Pavyzdžiui, rajonas prie centrinio pašto, Gedimino prospektas, Centrinis bankas, ten buvo **didelis namas apleistas**, kolonėlė buvo nusiprausti ir pan. Ir elektra buvo, tik vidų reikėjo apsitvarkyti pačiam <...>. **Ten landynė**. Ten landynė, jeigu suprantat. Bet nenoriu pasakot tiesiog. Aš stebėdavausi, mergos iš padorių šeimų pas mus vaikščiojo, jos mokėsi, turėjo tėvus, namus, viską, būstus, bet rūkė, kaifavo ir vyko tokie dalykai, kad geriau apie juos nekalbėti, patys suprantat. (Romus, 39 m.).*

Klajoklinis gyvenimas, dažnai susidedantis iš persikėlimo iš vieno laikino būsto į kitą, nakvojimo pas draugus ir pažįstamus, intymaus partnerio susiradimas kaip benamystės išgyvenimo strategija pristatomi tyrimo dalyvio Žygio naratyve, persmelktame tranzityvumo ir pasikartojamumo reikšmių:

*Išėjęs iš internato, **nakvodavau pas draugus, bet pastovios vietos neturėjau. Pagyvendavau pas draugus**. Aprengdavo taip pat draugai. **Pagyvendavau pas skirtingus draugus** <...>. Būdavo, kad mašinoje gyvenau draugo, **nueidavau pas draugą į bendrabutį apsiprausti**, dušai yra, niekas negainiojo, nes pažinojo <...>. **Gyvenau su drauge**, bet paskui apsipykome, nes ji išgerdavo, jos brolis vagiliaavo. Prieš tai su ja išsigijome automobilį. Mergina turėjo mergaitę, mylėjau vaiką, **buvo tas namų jausmas**, visai kitaip jautėsi, buvau laimingas kažkurį laiką, mergaitė prie manęs priprato, aš jai sakau: „Tu savo vaiką taip traumuoji, vaikas pasimetęs būna.“ Čia labai negerai. **Prieš tai buvau su kita, labai panaši istorija**. Taigi, išėjau iš merginos, nebebuvo pinigų butui, be darbo, dar po ligoninės, su sveikata problemos, tai čia atėjau, nes čia daug pigiau. **Aš ir anksčiau čia gyvenau, bet neilgai**. (Žygis, 27 m.).*

Tyrimo dalyvės Viltės pasakojime apie pirminį laikotarpį praradus butą, gyvenimą prastos reputacijos svečių namuose ir apsistojimą pas

draugus nuskamba atsitiktinių nelegalių darbų, taip pat sąvadavimo ir potencialaus seksualinio išnaudojimo implikacijos:

*Po buto praradimo mėnesį gyvenau pas pažįstamą, mes susipažino-
me dėl gyvūnų gelbėjimo, ji davė man apatinio trikotažo, kempinę, muilą,
jos didelis butas Šopeno gatvėje <...>. Paskui mėnesį gyvenau hostelyje. Į
hostelį atėjau, nuo streso ir nuovargio be sąmonės gulėjau, dešimt žmonių
kambaryje, šeši eurai kainuoja ta nakvynė, ten dušas, virtuvė. Paskiau
nuvažiavau pas draugus į Rudaminą, mes užsiimdavome knygomis,
makulatūra, rinkdavau šaltalankius, platindavau klientams. Draugai – ne
banditai, bet aš nuo jų kentėjau. Aš buvau plonesnė, dar su figūra, tai
mane kažkokiems diedams rodė, sakau: „Man nereikia“, man pasi-
šlykštėjimas nenupasakojamas, bet man skambindavo, matyt, kažko-
kiems diedams davė mano numerį: „Ateik į bendrabutį už šimtą
eurų.“ Mano prasta patirtis su tais pagyvenimais pas draugus, kur
pakliūsi, nežinai. O aš gi grynai „naminė“, kaip naminis katinas. (Viltė,
74 m.).*

Klajokliniame gyvenime dažnai susipynusios priklausomybių ir noro išnaudoti istorijos. „Pagalbos teikėjai“, suteikdami miesto klajokliams laikiną būstą, dažnai naudojami jų turimomis priklausomybėmis. Luko naratyvas pasižymi daugiasluoksniškumu, jame dominuoja persikėlimo, nesibaigiančio ėjimo, manipuliavimo ir išnaudojimo reikšmės, taip pat skleidžiasi dramatiška grimzdimo į alkoholio liūną, nevilties bei vidinio palūžimo istorija:

*Kai mane išvarė, tai prasidėjo gyvenimas pas ūkininkus, eidavau per
kaimus dirbti, kur gaudavau kokią kamurkę, na, o ūkininkai, ži-
nai, nori kuo pigiau su tavimi atsiskaityti, tas pigumas – daugiausia
duodavo šnapso, daugelis turėdavo to rūginio prisidarę, virė arba iš
kitur gaudavo, na, ir taip skandinau, skandinau neviltį. Aš per tuos
ūkininkus ėjau ir man tie užgėrimai tankėjo, kad susimaišė smegenys,
žudžiausi. Sykių prigėriau šnapso, nuėjau kartis, nors nekrikščioniška,
nuodėmė, paskui nusipirkęs dvi pakuotes klonozepamo ir prigėręs degtinės
išgėriau – maniau, užmigsiu ir viskas, nebeatsikelsiu. Ryte dar anksčiau
atsikėliau, negu įprastai, po šešiasdešimties tablečių klonozepamo. Dievas
pakiša ranką ir išgelbėja. (Lukas, 65 m.).*

Rekonstruojant tyrimo dalyvių dabarties naratyvą (1 lentelėje „Insti-
tucinis dreifas ir rutinos susikūrimas“), tyrimo dalyvių pasakojimuose

išryškėjo tris paraleliai sąryšingos reikšmės: „gyvenimas įvairiose įstaigose“, „institucinis dreifas“ ir „kasdienės rutinos susikūrimas“. Gyvenimas įvairiose įstaigose dažnai būna būdas kovoti su savo liga arba priklausomybėmis. Įstaigos, į kurias trumpesniai arba ilgesniam laikotarpiui patenka benamystę išgyvenantys asmenys: krizių centrai, reabilitacijos įstaigos, religinės organizacijos, laikinieji socialiniai būstai, neretai atlieka latentinę institucinio ciklo funkciją ir kuria tam tikrą priklausomybės nuo paramos kultūrą (Hartnett ir Harding, 2005).

Dėl gyvenimą paralyžiavusios depresijos Svajūnė prarado gyvenimo kontrolę ir pakliuvo į vadinamąją paslaugų sistemą, – tai fragmentiškai atsispindi, kai tyrimo dalyvė nebepriima sprendimų dėl gyvenamosios vietos:

*Dukra nustojo mokėti už mano nuomą ir aš būčiau atsidūrusi gatvėje, nes pati negalėjau mokėti. Tuo metu pakriko psichika ir **patekau į Vasaros ligoninę**, ten socialinė darbuotoja man surado vietą **arkivyskupijos „Carito“ namuose**, kur gyvenau apie tris metus. „Carite“ buvo kapitalinis remontas ir po to **mus perkėlė į kitą vietą**. Mes **gyvenome buvusio vienuolyno pastatuose** metus laiko, kažkaip tokie prisiminimai visai neblogi, graži senovinė salė, vakare kokią mankštą padarai, tylu, ramu, vienuolyno gera aura, nors sąlygos buvo sunkios, neremontuotos patalpos, bet vis vien geri prisiminimai liko <...>. Vėliau man **pasiūlė apsigyventi apsaugotame bute**, kadangi aš turiu neįgalumą, ten buvo toks **projektas „Apsaugotas būstas“** neįgaliesiems. Dviejų kambarių bute **gavau kambarį**, o kitame gyveno kita moteris neįgali, ateidavo socialinė darbuotoja, organizuodavo veiklas, buvo taisyklės, planai. Nesunkios buvo veiklos <...> **Gyvenau metus laiko**, bet ne visiems pratesia, man, pavyzdžiui, **sutarties nepratesė**, nežinau, į ką jie žiūri, gal į tai, kaip tu gali savimi pasirūpinti. Aš jiems pasirodžiau sveika gal <...>. **Po to atsidūriau šituose namuose**. (Svajūnė, 64 m.).*

Antroji „institucinio dreifo“ reikšmė dažna asmenims, neturintiems vietos, taip pat galimybės gydytis nuo ligų arba priklausomybių. Luko pasakojimo fragmente – nematomai benamystei itin būdingo dreifavimo tarp skirtingų institucinių aplinkų ir religinių bendruomenių istorija. Luko istorijoje dominuoja diskursyvinės – gyvenimo kontrolės ir autonomijos praradimo, menkstančio gebėjimo priimti asmeninius sprendimus, tranzityvumo ir bendruomeniškumo – reikšmės:

Du tūkstančiai aštuntais metais mane nuvežė į Švėkšną, į priklausomybės ligų centrą, kiekvieną dieną ten būdavo užsiėmimai, <...>. Tris su puse mėnesio prabuvau, įvairiai galima ją praeiti. Paskui pažįstama surado man kitą centrą Šilutės rajone. Pabuvau, viskas tuščiai, po trejų mėnesių vėl grįžau prie savo jovalo. Kažkurį laiką gyvenau prie vienuolynų, pranciškonų, paskui prie teresiečių, du su puse metų <...>. Vėliau važiauvau į Kauno reabilitaciją pagal kitokią programą – „Challenge“ <...>. Ten viskas per krikščionybę, per Bibliją, Kaunas man parodė viską, ką reikia daryti. Kaune aš gavau tą visą nušvitimą, didįjį vidinį perversmą <...>. Kaune reabilitacijoje turėjau ūkvedžio statusą ir programą ėjau. Turėjau atskiras patalpas, ten aš buvau vienuolika mėnesių, bet menkas kiviščas, o aš galėjau ten visą gyvenimą gyventi, nes ten buvo super, kažkoks smulkmeniškąs ginčas dėl telefono, aš viską susigriebiau ir išvariau iš šito centro, ir buvo vėl užgėrimas. Išvažiauvau į Klaipėdą, į protestantišką bažnyčią, susijusią su Šilutės reabilitacija, ten labai mumis rūpinosi kaip priklausomais žmonėmis, davė darbą, pastorius apgyvendino pas save, turėjo nuosavą sodybą. Ten darbas ir viskas vietoje, ir tą sodybą saugoti ir darbas vietoje. Trejus metus tada negėriau iš viso nei lašo, bet vasaros metu padėjau po truputį užgėrinėti, alaus atsigeri porą skarbonkių arba sidro skarbonkę, tai bažnyčios nariai pajuto ne kartą ir sako: „Važiuk į reabilitaciją, į Vilnių“ <...>. Kiek vėliau nuvežė mane jau į kitą reabilitacijos centrą Vilniuje. (Lukas, 65 m.).

Paskutinė įsijungimo į įstaigos gyvenimą reikšmė apibūdina tyrimo dalyvių siekį susikurti kasdienę rutiną. Tai liudija sąryšingos istorijos, iš kurių matyti, kaip tyrimo dalyviai kasdienybėje derina buitinius, profesinius, rekreacinius ir dvasinius aspektus, suteikdami gyvenimui normalumo ir apibrėžtumo jausmą, lyg formuodami tam tikrą apsauginį kokoną. Tyrimo dalyvių naratyvai atspindi, kaip jie jau perėmė administruojamo gyvenimo ciklą, ir perteikia iš pirmojo žvilgsnio pozityvius: socialinės pagalbos, aprūpinimo maistu ir drabužiais, dalyvavimo rekreacinėse veiklose, raminančio monotoniškumo ir kasdienybės normalumo motyvus, kurie perspektyvoje gali veikti kaip demotyvuojantys veiksniai, nugalinantys tyrimo dalyvius veikti nepriklausomai nuo institucijų:

Nueinu į sporto salę, vis kažkoks užsiėmimas, maistu aprūpina socialinės tarnybos, drabužių irgi duoda. Į valgyklas einu, kurios netoli, į „Caritą“. Nueinu į Vingio parką, man gamta labai patinka, ramybė,

mašinų nesigirdi. Muzikos klausausi. Kai šilčiau, nuvažiuoju pažvejoti. Dabar skubu į sporto salę. (Žygis, 27 m.).

Blogiausia, kad negaliu skaityti ilgai, krūva tų knygų, o jau apie pusmetį negaliu be akinių skaityti, pavargsta akys. Penkiolika minučių paskaitai, pradeda lietis, nu, negaliu skaityti knygų, bet aš jau įpratau, tai ta planšetė, televizorius arba į miestą su draugu, su socialiniais darbuotojais ir televizijoje buvome ir daug kur buvome iškylose, na, kur galima su vežimu. Po Vingio parką, ypatingai pavasarį, gamta traukia. (Kostas, 67 m.).

Galima išvelgti, kad tyrimo dalyviai, patenkinę bazinius poreikius, rūpinasi aukštesniais tikslais, kultūriniu-dvasiniu augimu ir t. t.:

Iš ryto apsitvarkymai, pasišvarinimai, pusryčiai, išėini pasivaikščioti <...>. Aš dykai nevaikščioju, dvidešimt kilometrų su viršum į dieną, eini pro konteinerį, depozito yra – paimi, peržengi per save, nesvarbu, kad ten gali juoktis ar ką, eini ir renki <...>. Grįžti po pasivaikščiojimo, įlendi į planšetę, labai daug man tas internetas užima laiko, jis protą tik vargina, anksčiau knygų labai daug skaitydavau, dabar per mėnesį, musį, kokį penkis kartus buvau tepaėmęs <...>. Dalyvauju Veiklių žmonių bendrijoje, ten visų tikėjimų susirenka, šlovina Dievą, pasivaišina, pasėdi. Šiandien man vienas rūpestis – į biblioteką nueiti, kokią įdomią knygą rasti, kuri pradėtų vežti mane. (Lukas, 65 m.).

Dievu tikiu, aš jaučiu, kad Dievas visuomet su manimi. Į stirnas pažiūriu, jos čia ateina. Gamta – nuostabu. Botanikos sodas patinka, kačių parodos. Katės – visgi labai neįprasti, mistiniai gyvūnai ir – svarbiausia – neapgauna. Miškan išvažiuoju paukštelių pasiklaudyti, vienai patinka pabūti. Mane džiugina paukščiukai, ypatingai žvirbliukai, mažiukai, žulikėliai, pas balandžius trupinius vagia, daug džiaugsmo teikia gamta savaimė. (Goda, 63 m.).

Kita dabarties rekonstruoto naratyvo dalis (1 lentelėje „Paranamai ir tapatybės paieškos“) susideda iš šių sąryšingų reikšmių: „tapatybės smukimas“, „Aš ne benamis“ arba „Aš čia ateinu tik pailsėti“, „atsitraukimo strategija“.

Rekonstruojant miesto klajoklių dabarties naratyvą, „tapatybės smukimo“ reikšmė parodo, kad nepalankios socialinės sąlygos, nedarbas, būsto neturėjimas itin paveikia asmens savivoką. Asmeniui atsідūrus

nepalankioje padėtyje ir aktyviai nedalyvaujant darbo rinkoje, natūraliai silpnėja pasitikėjimas savimi, smunka savęs įvaizdis, – apie tai byloja ir reflektyvūs dabartinio tyrimo dalyvių pamąstymai, kuriuose ryškios fizinio ir psichosocialinio smukimo reikšmės:

Kai tu gyveni tokioje aplinkoje, prie tokio „rasklado“, paprasčiausiai žmogus degraduoja, įpranta gudrauti. Man kuo toliau, tuo sunkiau skaityti, orientuotis sunku, tai atlieku tik pagalbinius darbus, mažiau atsakomybės <...> skaičiuoti sunku, net visagalio [interneto] naudoti negaliu, daug sutrenkimų buvo, galva padurta per muštynes, atmintis „lūžta“, <...>. Aš anksčiau darbiškesnis buvau, o dabar dirbti sunku, darbe sunku, jeigu kažkas nesigauna, nervuojiesi, meti. (Romas, 39 m.).

Aš čia dantis praradau, plaukus praradau, visą sveikatą praradau, psichologiškai išsekusi. Baidykle pasidariau, o kokia graži buvau. Aš knygas perku apie organizmo atstatymą, labai daug, bet čia negalima per daug turėti. Prastai sugijusi ranka po lūžio, beždžionės delnas ir vanago pirštai <...>. Aš laukinė čia pasidariau. Aš čia jau visai sulaukėjau. (Viltė, 74 m.).

Kita reikšmė „Aš ne benamis“ arba „Aš čia ateinu tik pailsėti“ rodo, kad nakvynės namuose gyvenantys tyrimo dalyviai atskiria savo grupes ir brėžia tarp jų aiškias ribas. Nors iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad benamystę išgyvenančių asmenų grupė yra vienalytė, realybėje ji pasižymi daugialypumu, kuris tiesiogiai priklauso nuo nakvynės vietų ir buities organizavimo aspektų (Parsek, 2011). Socialinio konteksto, t. y. įstaigų, žmonių, lyginimas (kaip antai bendrų, vyrams ir moterims skirtų, miegojimo erdvių (ne)buvimas) konstruoja reikšmę apie naujos tapatybės paieškas, kartu sukuria vaizdą, kad benamystę išgyvenančių asmenų paranamai yra aukštesnio lygio ir labiau atitinka moralinius standartus:

Aš labiau individualistas, labiau vienas. Tiesiog ateinu čia po darbo pailsėti ir viskas, ir savaitgaliais čia laiką leidžiu, ir vakarais, ir viskas. Trise kambaryje. Kambaryje pažįstamas iš Kojelavkės [nakvynės namai], irgi ne bele kas. Čia daugmaž gerai, čia žmonės laikosi, o ten, nemo-kamoje nakvynėje, tai baisu, ypač kas jau dešimtmečiais ten gyvena. Tikrų benamystės istorijų jums reikia eiti į Kojelavičiaus gatvę, ten tokių istorijų, kad plaukai piestu stojasi. Vyrai ir moterys – bendrame kambaryje. (Ramūnas, 34 m.).

Kosto pasakojime tolygiai iškeliamas potencialiai nugalinantis formaliai administruojamas gyvenimo ciklas, suteikiantis asmens tapatybei menamo normalumo jausmą:

Ką blogai tokie namai, labai gerai, kitiems tai išvis, Jėzau Marija, kaip paklausai, tai išvis. Ir po krūmais, ir vamzdžiuose, ir visur, ir taip toliau <...>. Mes, normaliai gyvenantys žmonės, nesuprantame <...>. Kiek mano benamių draugų, kartais dar bendrauju su jais, prieinu, pašnekinu: „Tu eik, bliamžbački, į nakvynės namus, ką tu vargsti ant tos gatvės? Šalta, šlapia.“ – „Ne, nes ten, bliamba, neleis išgerti, nu <...>“. Jis geriau vargs ant tos gatvės, išvaizduokit. Ir poreikių – minimaliai. Kažkur įlįsti biškį šilčiau, kad neužlietu, kažką biškį perkąsti nedaug, kad nepadvėsti, bet svarbiausia – išgerti, vienas poreikis. (Kostas, 67 m.).

„Atsitraukimo strategijos“ reikšmė parodo, kad tyrimo dalyvių, kaip nakvynės namų paslaugų gavėjų, identiteto konstravimą veikia neigiamas tarpusavio santykių su kitais pobūdis. Dabartinio tyrimo dalyvių atsiskyrimo istorijos naratyvai išryškina tam tikrą nakvynės namuose vyraujančią konkuravimo kultūrą ir nepalankią psichoemocinę aplinką:

Aš vengiu šitų žmonių, man jie – ne draugai, jie man – pažįstami. Visi čia yra savotiškai gudrūs, čia gali ir apvogti ir pan. Jei pamato, kad tu protingesnis, tada jie pradeda rodyti savo intelektą, apkalbinėti, karočia, tokie pusdurniai. Aš šiaip tai nuo visko stengiuosi kuo toliau <...>. Čia yra kaip senelių prieglauda pusiau – yra daug neįgalių žmonių. Aš su niekuo nebendrauju. Aš paprasčiausiai stengiuosi būti vienas, toks atsiskyrėlis, aišku, kad nebūtų liūdna, su kažkuo pakalbi. Kiekvienam gi reikia dėmesio, kad žmogus nesijaustų vienišas ir panašiai. (Romas, 39 m.).

Bendrystės čia nėra, kiekvienas galvoja už save, kova už būvį kažkokia vyksta, kiekvienas nori, kad jam būtų geriau, tokios bendrystės čia nėra <...>. Esu susidūrusi, kaip čia pasakyti, būna gi emocinis, psichologinis smurtas, aš čia esu susidūrusi. <...> Kreiptis dėl to nelabai man drąsu, nes čia labai nemėgsta, kai kas nors skundžiasi, ir jeigu pasakyčiau, kad čia yra tas emocinis smurtas, sakytu, čia nėra jokio smurto. Bet ačiū Dieviui, kad tai būna retai, retai pasitaiko. Gal aš per daug jautri, gal aš per daug reaguju, tos moterys, jos lengviau gyvena, jos nekreipia dėmesio, jos primityvesnės, nejautrios yra. (Svajūnė, 64 m.).

Rekonstruojant paskutinį dabarties etapą (1 lentelėje „Nepastovi nauja tapatybė“), išryškėjo tyrimo dalyvių siekis (per)kurti naują savo

tapatybę, kuri, atsižvelgiant į situaciją, yra glaudžiai susijusi su laikinumu, trapumu, bet kartu suteikia jėgų gyventi ir nepasiduoti. Laisvės motyvas čia yra svarbiausias. Šis rekonstruotas dabarties etapas susideda iš dviejų reikšmių: „klajoklio gyvenimas mieste“ ir „Neturiu nieko, bet esu laisvas“.

Reikšmė „klajoklio gyvenimas mieste“ perteikia tyrimo dalyvių santykį su miestu, atskleidžia, kaip jie kuria alternatyvią – klajoklio – tapatybę, taip pat kaip derasi dėl buvimo naudojimosi paslaugomis erdvėse ir alternatyvių vartojimo galimybių. Tai – lyg laisvas, neįpareigojantis vaikščiojimas po miestą be konkretaus tikslo, tik įvairių erdvių patyrimas, mėgavimasis vaikščiojimu stebint miesto gyvenimą.

Aš čia [į nakvynės namus] pareinu tik nakvoti. Aš išeinu ir viskas. Mano diena tokia, kad aš visur mieste sava, aš kankinausi tokioje parduotuvėje prie knygų, man apsauginis sako: „Ko jūs čia kankinatės, eikite už spintos“, ten yra du stalai, keturios kėdės ir aš ten dabar iki aštuonių sėdžiu. Čia aš tiktai būnu iki vienuoliktos valandos, o paskui – ieškok vėjo laukuose. Aš visur mieste sava, visas miestas mano, nė kiek aš nepergyvenu. Aš su tuo senamiesčiu, su Vilniaus grindiniu kvėpuoju unisonu, tokia eilutė nuolat skamba mano širdyje, o gi akmenys yra gyvi, bet aš tą ir jaučiu. Aš važiuoju skaityti, jau apsaugininkai manęs nebepastebi, kadangi aš tvarkingai atrodau, aš galiu apsikrauti spauda ir sėdėti, parduotuvėje skaityti, niekas nevaro, trijose parduotuvėse turiu tokių vietų. (Viltė, 74 m.).

Dvyliką galima grįžti, bet aš kažkaip išeinu ir dažnai pasilieku mieste, grįžtu tik vakare, pasivaikštau, kavinukėse pabūnu, kažkur Gedimino prospekte, mieste ir apsiperku, yra tokia vieta Gedimino 9 – man labai patinka ta vieta, ten antram aukšte dar knygynas, pasižiūrėti, pasidairyti, kokios naujienos, <...>. Taip pripratau ir „Carite“ taip darydavau, nebent labai blogas oras. Linkusi grįžti tik vakare, devintą, puse devynių, čia iki vienuoliktos privaloma grįžti <...>. Aš taip pripratau ir aš kažkaip vaikštau, kur kavinukės, man patinka pabūti, taip keista, kad aš taip pripratau ir kitaip negaliu <...>. Pats miestas traukia, nes viena kambaryje aš gal tokia vieniša jaučiuosi. Miestas traukia, kambaryje gyventi su svetimu žmogumi ne visada emociškai gerai būna, man norisi kažkaip tos privačios erdvės, o čia nėra privačios erdvės, turi taikytis prie kito žmogaus, tuomet aš bėgu į tą miestą. Geriausiai jaučiuosi mieste, tarp žmonių ir viena. (Svajūnė, 64 m.).

Pastovaus nepastovumo ir benamystės kontekste netiesiogiai akcentuojamas laisvės leitmotyvas. Reikšmė „Neturiu nieko, bet esu laisvas“ atskleidžia, kad tyrimo dalyviai siekia konstruoti alternatyvią tapatybę, palaikyti savivertę bei orumo jausmą dažnai per dvasinio pasaulio prizmę. Luko pasakojimo fragmente galime išgirsti tam tikrų religinių potyrių ir tapatybės rekonstravimo refleksijų, t. y. respondentas iškelia pagalbos sau ir savęs atidavimo motyvus:

*Aš gyvenu tokiame pasaulyje – aš neturiu nieko, neturiu mašinos, neturiu namų, neturiu žmonos, neturiu nieko, bet kiek man rūpesčių atkrenta gyvenime, aš turiu, kam laiką skirti – dvasiniams dalykams, neduok, Dieve, kas pradės mano laisvę varžyti, jau žmogus, kuris gyvena gatvėje, jis labiausiai vertina laisvę. <...> Kai reabilitacijoje įtikėjau, gavau nušvitimą, didįjį vidinį perversmą, tada daug dirbau su savimi, kaip liepsnoje deginau ydas, negeroves, elgesį prastą, dirbi dvasiškai, stengiesi, sunku atsikratyti nuodėmių, lipi per save <...>. Paskui **laksčiau, kaip pamišęs, Bibliją pasiėmęs, norėdamas pakeisti visą pasaulį**, tuos blogiukus, paskui pavargsti betaisydamas pasaulį, žiūri – vėl prisigėręs, apsimyžęs sėdi sau kur nors prie konteinerio <...>. **Reikia visų pirma save pakeisti, paskui kažkaip gali padėti pasikeisti kitiems**. Ir jeigu nori duoti kitam – pas tave turi būti perteklius. O jeigu pas tave nėra pertekliaus, tu išseikvosi savo energiją. (Lukas, 65 m.).*

Rekonstruojant ateities naratyvą (1 lentelėje etapas „Ateitis be ateities“), atsiskleidė, kad tyrimo dalyviai nesijaučia pajėgūs priimti sprendimus, planuoti ateitį, išryškėjo paranamų koncepto trapumas, neapibrėžtumas ir asmens tapatybės pažeidžiamumas. Šis naratyvas susideda iš trijų tarpusavyje susijusių reikšmių: „Nežinau nieko, negaliu planuoti“, „institucinis priklausymas“ ir „Viskas Dievo valioje“.

Konstruodami reikšmę „Nežinau nieko, negaliu planuoti“, tyrimo dalyviai lyg bandė pasidalyti tuo, kad išgyvena nesaugumo rato prasmę, pasižyminčią pesimistinėmis nuotaikomis: skolų rato, išgyvenimo, pasyvumo, motyvacijos stokos, nepasitikėjimo žmonėmis ir valstybės sistema, sutrikimo, abejingumo ateičiai, nežinomybės, betikslingumo, gyvenimo kontrolės praradimo ir blogos lemties konotacijomis:

*Nežinau, negali nieko numatyti, nes šian gali būti taip, o rytoj jau kitaip, karas prasidėti <...>. **Negali planuoti į priekį**, būna, pasiplanuoja,*

o gaunasi atvirkščiai. Retas atvejis, kad pasiplanuoja ir viskas gerai gaunasi. Šian gali taip sakyti, o rytoj gali viskas pasikeisti. Reikia atiduoti skolas. Įvairiai tos mintys bėgioja, vieną dieną taip, kitą kitaip <...>. Reikia su skolomis susitvarkyti, jų labai daug. Pas mane daug skolų. (Žygis, 27 m.).

Nežinau. Man dirbti neapsimoka, kadangi mane varžo tie antstoliai, turiu peripetijas su antstoliais – sistemos nepastumsi, su valstybe nekariausi. Antstoliukai – tai ratas: pinigai grįžta į kasą. Ranka ranką plauna. Pas mane nėra tikslo, aš iškart pasižiūriu – antstoliai. Aš gi ne vergas, ne melžiama karvė <...>. Nežinau, negaliu nieko planuoti. Man pastoviai nutinka blogi dalykai <...>. Nežinau, neturiu atsakymo, esu pasimetęs, pasimetęs, gyvenime pasimetęs. Vizijos neturiu, o tikslas – „iš antstolių iššokti“. (Romas, 39 m.).

Tyrimo dalyviai, projektuodami savo ateitį, perteikdami „institucinio priklausymo“ reikšmę, ne tik įžvelgia sudėtingą skolų rato įtaką jų gyvenimui, bet ir paliečia priklausymo paranamams reikšmę – kaip antai įvardija norą pasilikti nakvynės namuose. Bejėgiškumo, nusivylimo ir nerimo dėl ateities naratyvai atspindi vadinamąjį įkūnytą nesaugumą (Lancione, 2019), kuris nulemia tolesnį įsitraukimą į institucinį ciklą, – tai aiškiai perteikiama tyrimo dalyvių Ramūno ir Romo pasakojimų fragmentuose:

Net nežinau, taip jau toli nežiūriu [po vienerių metų]. Tvarkausi dabar, skolas atiduodu, žiūriu, kaip išgyventi. Šešioms tūkstančiams privažinėju skolų su antstoliais, bylų buvo virš šimtą dešimt vienėtų. Atiduodamas vienas skolas, prisidariau kitų, bet per šituos metus jau pilnai išsimokėsiu ir viskas. Nes būdavo, kad išgyventi kažkur tekdavo nesumokėti vieno ar kito mokesčio ir per deklaracijas išlindo skolos „Sodrai“. Tai greičiausiai išsilaisvinsiu tik antroje metų pusėje <...>. Trys su puse metų čia galima gyventi. Bet prie manęs vieną moteriškę ketvirtiems metams paliko, aš meldžiuosi, kad mane čia paliktų. (Ramūnas, 34 m.).

Man buvo tokie dalykai pereinant tiltą, taip, primeti, galvoji, ai, blia, kentėti? O gal nušokti? Bet visgi važiuoji į šį durnyną, čia pamaitintas, išsimaudęs ir apsauga yra, tik kad taisyklės <...>. Kai jau atidirbi tą „sistemą“, čia daugelis tokių automatiškai gyvena, minibolee viskas gerai, turi kur pamiegoti, išsimaudyti, yra valgyklos, gauni maisto ir pan.

Aš meldžiuosi, kad mane čia paliktų, kad prateštų, kadangi aš jau čia gyvenu trečius metus, o šiaip iki trijų su puse galima <...>. Kai grįžau, sako: „Vėl atėjai?“ Sakau: „O kas man belieka, tik kaip šokinėti? Pagyvenau čia, šoku į „Caritą“ pagyventi.“ (Romas, 39 m.).

Papildanti „institucinio priklausymo“ reikšmė apima socialinio būsto klausimą. Noras būti autonomiškiems verčia asmenis be pastovios gyvenamosios vietos bandyti įvairias pagalbos priemones, suteikiančias stabilią gyvenamąją vietą. Atrodytų, pažeidžiamiausias tyrimo dalyvis Kostas, turintis negalią, perteikia savo svajonę ir pabėgimo iš benamystės strategiją:

Tai čia man su ta viena koja pasisekė, didelį visam gyvenimui gavau neigalumą, tada mane iš karto į kitą eilę. Nors aš, atvirai pasakysiu, to neigalumo nejaučiu, man vienodai rodo, aš važiuoju tik, jaučiuosi gerai. Aš stoviu eilėje, tai turėčiau gauti socialinį būstą, nerimo nėra. Aš jau esu pasiskaičiavęs, kiek už butą reikės mokėti, principe šimto eurų per mėnesį užtenka, pasiskaičiavau, kad tiek drąsiai galiu išleidinėti <...>. Įsivaizduoju, kaip po metų, su Violeta [gyvenimo meile] apsikabinęs, vežimėlyje, nuosavame bute, tik vaikučių nesvajuju. O kaip be moters – ji reikalinga, visapusiškai. <...> Pakeliauti po Lietuvą norėtusi, o ką – aplink Lietuvą su vežimėliu. (Kostas, 67 m.).

Paskutinė ateities projekcijos reikšmė „Viskas Dievo valioje“ atskleidžia, kad asmenys, neturintys pastovios gyvenamosios vietos ir besijauciantys priklausomi nuo pagalbos institucijų (nakvynės namų arba pagalbos centrų), ieško metafizinės gyvenimo prasmės kaip atspirties taško. Ryškiausias yra Luko pasakojimas, kuriame respondentas savo ateities projekciją apriboja vien metafiziniais pamąstymais:

Reikia, žinok, paleisti. Psichologinis dalykas čia, žinok, yra <...>. Ir kai paleidi, pats nesprendi, nes kai pats spręsi – tai nieko gero kartais nepadarysi. Tu paleidi ir viskas, žinok, automatiškai susistato į savo vietas. Niekur aš nenoriu dalyvauti [socialinio būsto programose], aš turiu savo pasaulėlį, viskas, man to užtenka. Ateities planai – jokių, ką Dievulis norės, tą duos man <...>. Viskas Dievo valioje, svarbu, kad jis tave vestų. (Lukas, 65 m.).

Apibendrinant tyrimo dalyvių ateities projekcijas, svarbu pabrėžti, kad ilgalaikė nestabilaus gyvenimo patirtis yra priskiriama

psichologiškai sunkiai išgyvenamiems trauminiais patyrimams (Lancione, 2019), formuoja įkūnytą nesaugumo jausmą bei namų konceptualizavimo klaidas.

IŠVADOS

Rekonstruotas tyrimo dalyvių praeities naratyvas tik iš dalies patvirtino visuotinai priimtą „tiesą“, kad benamiais tampa tik asmenys, kurių gyvenimas buvo sudėtingas. Nors dalis tyrimo dalyvių siejo savo dabartį su sunkia vaikyste, gyvenimu globos namuose, t. y. tam tikra benamyste namuose, kiti tyrimo dalyviai kūrė alternatyvų naratyvą. Jie turėjo namus, šeimą, bet, iš prigimties būdami keliautojai, dirbdami įvairiose vietose, susirgę psichikos liga arba tapę priklausomi, nepastebėjo, kaip prarado namus.

Rekonstruotas dabarties naratyvas leido apžvelgti net keletą skirtingų paranamų apraiškų: nakvojimas atsitiktinėse vietose, pusiau privačių erdvių naudojimas, skvoteriavimas, bendro gyvenimo (angl. *co-living*) reiškiniai. Paranamais tam tikrais atvejais tampa reabilitaciniai centrai ir su jais susijusios parasocialinės, religinės organizacijos. Pagalbos centrai neretai atlieka institucinio ciklo grandžių funkciją ir palaiko tam tikrą priklausomybės nuo paramos kultūrą. Pasakojimuose vyrauja institucinio dreifo, pastovaus nepastovumo, tapatybės smukimo reikšmės. Tai paaiškina, kodėl benamystę išgyvenantiems asmenims sunku atsitiesti, – jie jaučiasi nugalinti. Tyrimo dalyvių sąryšingos istorijos patvirtino akademinėje literatūroje siejamas paranamų reikšmes: tranzityvumas, nepastovumas, bendruomeniškumas, kaitumas, cikliškumas, taip pat išryškino papildomus – diskriminacijos, išnaudojimo ir miesto klajoklystės aspektus.

Rekonstruoti ateities naratyvai išryškino „nesaugumo ciklo“ reikšmę, pasižyminčią skolų rato, pasyvumo, motyvacijos stokos, nepasitikėjimo žmonėmis ir pagalbos sistema bei gyvenimo kontrolės praradimo reikšmėmis. Sunkumas konstruoti ateitį, manytina, atspindi vadinamąjį įkūnytą nesaugumą, kuris skatina klaidingus lūkesčius, yra siejamas su

nakvynės vietą suteikiančiomis institucijomis, reabilitacijos centrais, t. y. dreifavimu per įvairias institucijas.

Socialinio darbo praktikoje, teikiant apgyvendinimo paslaugas asmenims, turintiems negalią, svarbu suvokti, kaip benamystę išgyvenantys asmenys kūrybingai prisitaiko prie socialinio nesaugumo ir kuria naują – miesto klajoklių tapatybę. Galima daryti išvadą, kad miesto klajokliai nesutinka su visuomenėje vyraujančia „tiesa“ ir stengiasi parodyti kitokią reiškinių reikšmę. Jie kuria tam tikras atsitraukimo nuo kitų gyventojų, lyginimosi su gatvės benamiais strategijas ir perteikia pagrindinę reikšmę – „Aš ne toks kaip gatvės benamis, aš normalus“. Nors tyrimo dalyvių savivertė menksta, jie konstruoja laisvų, neapibrėžtumui vis nepasiduodančių miesto klajoklių tapatybę.

LITERATŪRA

1. Bennett, K. (2011). Homeless at home in East Durham. *Scopus*. 43(4), 960–985. doi:10.1111/J.1467-8330.2010.00788.X/ABSTRACT
2. Boydell, K. M., Goering, P., ir Morrell-Bellai, T. L. (2000). Narratives of identity: Re-presentation of self in people who are homeless. *Qualitative Health Research*, 10(1), 26–38. doi:10.1177/104973200129118228
3. Bowen, G. A. (2008). Naturalistic inquiry and the saturation concept: A research note. *Qualitative Research*, 8(1), 137–152. doi:org/10.1177/1468794107085301
4. Brickell, K. (2012). 'Mapping' and 'doing' critical geographies of home. *Progress in Human Geography*, 36(2), 225–244. doi:org/10.1177/0309132511418708
5. Bricocoli, M., ir Sabatinelli, S. (2016). House sharing amongst young adults in the context of Mediterranean welfare: The case of Milan. *International Journal of Housing Policy*, 16(2), 184–200. doi:10.1080/14616718.2016.1160670
6. Bruner, J. (2005). The culture of education. In M. Gergen ir K. J. Gergen (eds.), *Social construction: A reader* (pp. 169–172). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
7. Caldeira, T. (2015). Social movements, cultural production, and protests: São Paulo's shifting political landscape. *Current Anthropology*, 56(11), 126–136. <https://doi.org/10.1086/681927>
8. Carr, D. (1991). *Time, narrative, and history*. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press.

9. Casey, R., Goudie, R., ir Reeve, K. (2008). Homeless women in public spaces: Strategies of resistance. *Housing Studies*, 23(6), 899–916. <https://doi.org/10.1080/02673030802416627>
10. Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry research design choosing among five approaches*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.
11. Cresswell, T. (2014). *Place: An introduction*. New Jersey: Wiley.
12. Elliot, J. (2005). *Using narrative in social research: Qualitative and quantitative approaches*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
13. Ferreri, M., Dawson, G., ir Vasudevan, A. (2017). Living precariously: Property guardianship and the flexible city. *Transactions of Institute of British Geography*, 42(2), 246–259. <https://doi.org/10.1111/tran.12162>
14. Forchuk, C., Russell, G., Richardson, J., Perreault, C., Hassan, H., Lucyk, B., ir Gyamfi, S. (2022). Family matters in Canada: Understanding and addressing family homelessness in Ontario. *BMC Public Health*, 22(1), 614–618. doi:10.1186/s12889-022-13028-9
15. Fried, M. A. (2000). Continuities and discontinuities of place. *Environmental Psychology*, 20(3), 193–205. doi:10.1006/JEVP.1999.0154
16. Gončiarova, N., ir Ivanauskienė, V. (2013). Benamių vyrų patirtys: atvejai iš nakvynės namų. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 12(2), 65–89. <http://dx.doi.org/10.7220/2029-5820.12.2.3>
17. Goodman, S., Messeri P., ir O’Flaherty, B. (2014). How effective homelessness prevention impacts the length of shelter spells. *Housing Economy*, 23(3), 55–62. doi:10.1016/j.jhe.2014.01.003
18. Hänninen, V., ir Koski-Jannes, A. (1999). Narratives of recovery from addictive behaviours. *Addiction*, 94(12), 1837–1848. doi:10.1046/j.1360-0443.1999.941218379.x
19. Hänninen, V. (2004). A model of narrative circulation. *Narrative Inquiry*, 14(1), 69–85. doi:10.1075/ni.14.1.04han
20. Hartnett, H. P., ir Harding, S. (2005). Geography and shelter: Implications for community practice with people experiencing homelessness. *Progressive Human Services*, 16(2), 25–46. doi:10.1300/J059v16n02_03
21. Indriliūnaitė, R. (2014). Į(si)traukimas į socialinių paslaugų sistemą: nakvynės namų gyventojų ir socialinių paslaugų įstaigų darbuotojų požiūris. *Kultūra ir visuomenė. Socialinių tyrimų žurnalas*, 5(2), 105–127. <http://dx.doi.org/10.7220/2335-8777.5.2.5>
22. Indriliūnaitė, R., ir Petkevičiūtė, R. (2015). Tarpinstitucinis benamių vyrų dreifas. In *Socialinė atskirtis ir geras gyvenimas Lietuvoje: kolektyvinė monografija* (p. 167–211). Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas; Vilnius: Versus aureus.

23. Johnson, G., ir Chamberlain, C. (2011). Are the homeless mentally ill? *Australian Journal of Social Issues*, 46(1), 29–48. doi:10.1002/j.1839-4655.2011.tb00204.x
24. Lancione, M. (2019). The politics of embodied urban precarity: Roma people and the fight for housing in Bucharest, Romania. *Geoforum*, 101(5), 182–191. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2018.09.008>
25. Malinauskas, G. (2011). *This child is also mine: A narrative approach to the Phenomenon of Atypical Custodial Grandparenthood* [Doctoral dissertation. University of Lapland]. Acta electronica Universitatis Lapponiensis. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-20115241132>
26. Malinauskas, G. (2019). Senelių, prižiūrinčių anūkus laikinos migracijos procese, rekonstruoti pagalbos naratyvai. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 23(1), 121–139. <https://doi.org/10.7220/2029-5820.23.1.5>
27. McAdams, D. P. (1999). Personal narratives and the life story. In L. Perlin ir O. John (Eds.), *Handbook of personality: Theory and research* (2nd ed., pp. 478–500). New York: Guilford Press.
28. McCarthy, L. (2017). (Re)conceptualising the boundaries between home and homelessness: The unheimlich. *Housing Studies*, 33(6), 960–985. <https://doi.org/10.1080/02673037.2017.1408780>
29. Mikėnė, S. (2018). Moterų benamystė: priežastys, įtaka sveikatai, išgyvenimo strategijos ir benamėms teikiamos socialinės pagalbos formos. *Informacijos mokslai*, 81, 106–120. <https://doi.org/10.15388/Im.2018.0.11943>
30. Murray, M. (2003). Narrative psychology. In J. H. Smith (Ed.), *Qualitative psychology: A practical guide to research method* (pp. 111–132). London: Sage Publication.
31. Norberg-Schulz, Ch. (1971). *Existence, space & architecture*. London: Studio Vista Limited.
32. Parsell, C. (2011). Homeless identities: Enacted and ascribed. *The British Journal of Sociology*, 62(3), 442–461. <https://doi.org/10.1111/j.1468-4446.2011.01373.x>
33. Payne, M. (2006). *Narrative therapy*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
34. Pillinger J. (2007). *Homeless pathways: Developing effective strategies to address pathways into, through and out of homelessness*. Dublin: Focus Ireland.
35. Reeve, K. (2011). *The hidden truth about homelessness: Experiences of single homelessness in England*. London: Crisis. https://www.crisis.org.uk/media/236816/the_hidden_truth_about_homelessness_es.pdf
36. Relph, E. (1976). *Place and placelessness*. London: Pion.
37. Riessman, C. K. (2008). *Narrative methods for human sciences*. Los Angeles, CA: Sage Publications.

38. Sadauskas, J. (2008). Benamiai kaip socialinės atskirties grupė. *Socialinis darbas*, 7(1), 127–136.
39. Smičiūtė, D., ir Motiečienė, R. (2020). The construction of the concept of home in the experiences of homeless people. *Society. Integration. Education. Proceedings of the international scientific conference, May 22nd–23rd*, 4, 339–354. <https://doi.org/10.17770/sie2020vol4.4865>
40. Steigemann, A. M., ir Misselwitz, P. (2020). Architectures of asylum: Making home in a state of permanent temporariness. *Current Sociology*, 68(5), 628–650. <https://doi.org/10.1177/0011392120927755>
41. Stromae (2022). Santé. In *Multitude*. London: Polydor Records.
42. Vizgirdė, L. (2023). *Nematomą benamystę išgyvenančių asmenų „gyvenimo kelio“ retrospektyvos: para-namų konceptas ir tapatybės (re)konstravimo naratyvai* [bairiamasis magistro darbas, Vytauto Didžiojo universitetas]. <https://hdl.handle.net/20.500.12259/252408>
43. White, M., ir Epston, D. (1990). *Narrative means to the therapeutic ends*. New York, London: W. W. Norton & Company.

LINA VIZGIRDĖ, GEDAS MALINAUSKAS

VYTAUTAS MAGNUS UNIVERSITY, LITHUANIA

URBAN NOMADS: THE CONCEPT OF PARA-HOME OF HOMELESSNESS SURVIVORS AND NARRATIVES OF THEIR IDENTITY

SUMMARY

This article presents data from a qualitative study that reveals how people living in shelters or experiencing invisible homelessness create a kind of alternative narrative to society's dominant understanding of "home" and the concept of the "homeless". The selected narrative-biographical study involved 8 shelter service users. The criterion of maximum variation sampling was applied. The data from the study were analysed within a narrative paradigm. The reconstructed narratives allowed to explore that those living in unstable life situations create an alternative narrative of the home that is the *para-home*: overnight stays in random places, the use of semi-private spaces, the phenomenon of squatting, and the phenomenon of cohabitation. Rehabilitation centres and related para-social and religious organi-

sations are becoming, in some cases, *para-homes* too. All of them, often with an institutional drift function, maintain a certain culture of “dependency on support”. A concern was the reconstructed narratives of the future, which highlighted the significance of the “cycle of insecurity”, characterised by the cycle of debt, passivity, lack of motivation, lack of trust and loss of control over life. The study helped to understand that survivors of homelessness creatively adapt the social insecurity and create a new identity as *urban nomads*, as if they disagree with the dominant societal “truth” about the homeless. They create strategies of detachment and distancing, to maintain an identity of “normal human”. Although the self-esteem of those experiencing invisible homelessness is declining, they construct the identity of a free *urban nomad*, resisting uncertainty as much as possible.

Keywords: *survivors of homelessness, invisible homeless, para-home, narrative, identity reconstruction.*